

Epistolari Jordi Arbonès - Joan Triadú (1964-1997)

Susanna Álvarez
Montserrat Bacardí

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Jordi Arbonès (Barcelona, 1929 - Bernal, Buenos Aires, 2001) va partir cap a l'Argentina el 1956 per raons «sentimentals», tal com li agradava dir, seguint les passes d'Isabel Villaverde, qui poc temps després va convertir-se en la seva muller. Havia nascut en el si d'una família treballadora del cor de la Ciutat Vella i ell mateix havia fet feines poc qualificades, sense entreveure gaires perspectives professionals. Li calia compaginar la servitud laboral amb els neguits intel·lectuals i patriòtics que ja de ben jovenet s'havien apoderat d'ell i l'havien dut, per exemple, a estudiar anglès pel seu compte, a participar en la confecció de la revista *Inquietud* (1954-1955) o a prendre part en la Penya Cultural Barcelonesa, del carrer Sant Pere Més Baix, a recer de la qual havia conegut, entre d'altres, Ferran Bosch, Ramon Botines, Josep Cuscó, Albert Manent, Ricard Salvat i Joan Triadú.

Joan Triadú (Ribes de Freser, 1921), professor de català a setze anys, llicenciat en filologia clàssica el 1942, d'ençà que havia retornat de Liverpool com a lector, el 1950, i havia donat a conèixer l'*Antologia de contistes catalans (1850-1950)* (1950) i l'*Antologia de la poesia catalana (1900-1950)* (1951), ocupava un paper cada vegada més rellevant en l'estret panorama de l'activisme catalanista. D'altra banda, havia instituït el premi literari de Cantonigròs (1944-1968), havia estat un dels fundadors de la revista *Ariel* (1946-1951) i de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona (1955-1963) i, encara, havia tingut ocasió de publicar uns quants llibres més: el poemari *Endimió* (1948), les *Olímpiques* de Píndar (1953) i després la traducció de part de les *Odes* a la Fundació Bernat Metge (1957 i 1959), una *Anthology of Catalan Lyric Poetry* (1953) i la versió catalana del prefaci a *Panorama de la poesia catalana* (1953), *La poesia segons Carles Riba* (1954), el resum biogràfic *Narcís Oller* (1954), les proses d'*El Collsacabra* (1957), una selecció d'*Els sonets de Shakespeare* (1958) i els assaigs *La literatura catalana i el poble* (1961) i *Llegir com viure* (1963). A poc a poc havia anat deixant la militància activa al Front Nacional de Catalunya i començava a promoure una xarxa de professors de català, de primer per mitjà de cursos al CICF (Centre d'Influència Catòlica Femenina, ara simplement CIC) i després, a partir de 1961, a Òmnium Cultural. Sigui com sigui, segons el testimoni d'Albert Manent, «Més que confiar en el futur de Catalunya i del món, en Triadú, mogut

per una fe indeclinable, *hi creia*. I aquella fe seva, tan segura, ens va influir, més o menys, a tots els joves que el tractàvem».¹

Quan, pel febrer de 1964, Jordi Arbonès li feia arribar la primera carta, per mitjà d'un exiliat que visitava Catalunya, Joan Rocamora, reprenien una conversa interrompuda set anys i mig enrere que ja no es va estroncar mai més. Que es tractava d'un intercanvi important per a tots dos, ho prova el fet que conservessin la majoria de les cartes (i, en el cas d'Arbonès, fins i tot còpia de les que enviava). Tan sols, entre la primera i la segona i la setena i la vuitena, és probable que s'extraviés algun document. Podem llegir, doncs, una correspondència força completa i seguida, no interferida per altres vies de comunicació fins l'any 1980, en què Arbonès va visitar per primera vegada Barcelona.

Quina mena de relació va establir-se entre tots dos corresponents, amb tantes distàncies entremig? Bàsicament, els lligams propis dels companys de viatge que compartien uns mateixos interessos nacionals, en unes circumstàncies polítiques del tot adverses, i que els formulaven semblantment, per mitjà de l'actuació cívica i del conreu de les lletres. A Buenos Aires Arbonès va participar en nombroses activitats del Casal de Catalunya (especialment en la direcció d'obres de teatre catalanes i estrangeres que no podien representar-se en escenaris del Principat), va fundar l'Obra Cultural Catalana (1966) i va col·laborar a *Catalunya* (com a secretari de redacció) i a *Ressorgiment*. Sovint, però, se sentia sol, mig partit per l'Atlàntic, amb una necessitat imperiosa d'atorgar sentit al seu exili i amb molta set de contactes dins el país. L'amistat amb Triadú omplia, en bona mesura, aquest buit tan fondo, i, sense que el crític s'ho proposés en cap moment, esdevenia una mena de guia i de mestre per al traductor: les cartes palesaven que encara comptaven amb ell i que la seva tasca solitària era considerada solidària, part integrant d'un tot indivisible. Dòcil i lleial, Arbonès es posava al servei de les seves consignes: «I és tan important saber que allò que fem és el que cal fer!», li escrivia el juny de 1967. Triadú, val a dir-ho, li'n donava més aviat poques, si bé es mostrava interessat a mantenir un contacte precíós en terres americanes i a facilitar-li el suport que calgués; tot amb el propòsit de «fer camí positiu», com sostenia l'octubre de 1968. Perquè, al capdavant, l'un i l'altre no deixaven d'acaronar la idea del retorn; Arbonès ja li'n parlava a la tercera carta, del juny de 1967, i hi tornava en d'altres, fins i tot després que el 1980 ja vingués a Barcelona amb una certa freqüència.

Els destrets econòmics que sofria de tant en tant Jordi Arbonès o les múltiples ocupacions de tots dos, de vegades els allunyaven una temporada, però se seguien de prop les trajectòries. Es llegien mútuament i Triadú va ressenyar —i va aplaudir— els dos llibres editats d'Arbonès, *Teatre català de postguerra* (1973) i *Pedrolo contra els límits* (1980), i un bon grapat de les seves traduccions. En alguna ocasió, el silenci donava peu a cartes més efusives, en què prevalia el caràcter íntim, personal, font d'informació inestimable per a conèixer la vida quotidiana de tots dos escriptors, les nombroses activitats de subsistència econòmica i de resistència cultural que van abordar. Així mateix, Triadú va compartir la feblesa d'Arbonès davant

1. Albert MANENT. *El molí de l'ombra*. Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 186.

els elogis i, sobretot, les crítiques que va merèixer, els darrers anys, pel model de llengua d'algunes de les seves traduccions; des de la distància, probablement en va engrandir les conseqüències i van ferir-lo fins al moll de l'os.

En la primera carta d'Arbonès, en efecte, ja hi llegim *per mor de, quelcom, àdhuc o hom* i, durant força temps, tracta el seu interlocutor de *vós*, per bé que Triadú el tuteja de bon principi. Resulta perceptible que l'«exiliat agostat per l'enyor», segons que ell mateix es definia pel desembre de 1973, escrivia en aquest epistolari amb més, diguem-ne, voluntat d'estil que no pas l'assagista barceloní, qui se servia d'uns recursos més funcionals i, vistos ara, més «moderns». Tots dos s'havien format en temps obscurs, de mera supervivència de la llengua, quan no hi havia dubtes sobre «tot allò que nosaltres teníem per bo (i ho era), com la fidelitat a la llengua, com el respecte a la normativa, que era sagrat, com la veneració als mestres, als *bons* escriptors, com el coneixement de la gramàtica...», evocava, amb una certa dolença, Triadú en la darrera carta, del maig de 1997. Segurament la distància física no va afavorir l'«evolució» del català del traductor prolífic; segurament, també, no va fer gaires esforços per «avançar», perquè ja li plaïa el model que s'havia anat forjant de manera autodidacta, apuntalat per un rerefons ideològic sòlid i decidit.

La llengua reflectia el pensament: havien hagut de combatre tantes vegades per veure imprès el que escrivien, per poder fer sentir la seva veu... Les cartes de tots dos posen de manifest les successives topades amb la censura franquista (i fins amb la policia). Per això, de tant en tant, hi trobem un llenguatge críptic, amb les inicials dels noms i molts sobreentesos. Hem mirat de treure'n l'entrellat en la mesura que ens ha estat possible, amb l'ajut inestimable de Glòria Arbonès i del mateix Joan Triadú. D'altra banda, quant als criteris pròpiament d'edició de la correspondència, tan sols hi hem esmenat algunes badades ortogràfiques evidents. Hi hem mantingut els nombrosos subratllats (en cursiva), les abreviacions i la puntuació. A l'últim, hem suprimit els encapçalaments, amb el nom de l'interlocutor i l'adreça. No hi ha calgut polir res més. La consciència lingüística de l'un i de l'altre era/és, en tots els sentits, de pedra picada.

1

Bernal (Buenos Aires), 6 de febrer de 1964

Car amic Triadú,

No he volgut desaprofitar l'avinentesa que m'ha brindat la vinguda del Dr. Joan Rocamora,² director de la revista *Catalunya*³ de Buenos Aires, per tal de fer-vos unes ratlles sense el perill de crear-vos maldecaps.

Són moltes les vegades que he sentit la necessitat de comunicar-me amb vós, si bé sempre me n'he estat per mor de no caure en una autocensura que hauria convertit la meua lletra en quelcom estèril i sense sentit. Sobretot he tingut ganas de mostrar-vos la meua admiració cada vegada que he llegit quelcom vostre, o alguna notícia d'alguna de les vostres actuacions, per la valentia amb què acareu les situacions i el seny de les vostres reflexions. Àdhuc ho he fet escrivint alguna nota a la Revista, si bé, amb més voluntat que no pas habilitat.

És una llàstima que tot allò que havíem endegat a la Peña se n'hagi anat a l'aigua i més perquè el grup que s'havia aplegat s'ha desmembrat i em sembla que no se n'ha aprofitat res.

Quan hom veu com us jugueu, el catalanisme de l'exili pren una tonalitat grisa i l'aspecte de quelcom esterilitzat i aleshores és impossible no experimentar una mena de recança davant la importància de no poder canviar les circumstàncies. I més quan allò que m'aferma lluny del lloc de combat és precisament tot un altre joc de circumstàncies. Per això m'he imposat l'obligació de fer tot allò que pugui (si alguna cosa es pot fer, encara) situat en aquest lloc, d'una manera o d'una altra. Això ho vaig dir, fa poc, a l'amic Manent⁴ i us ho repeteixo ara per a que compteu amb mi, sempre que calgui. Jo sé com es mira l'exili des de casa nostra (o almenys, com es mirava fa set anys) i com pràcticament se'n prescindia. No obstant, ara que n'he conegut una part, d'aqueix exili, crec que no s'ha de bandejar. Hi ha gent de molt de valor i és possible que si a fora no s'ha fet més, hagi estat perquè no s'han unit els criteris, no s'ha establert un pont autèntic i s'han desconegut els uns i els altres. És possible, també, que ara ja sigui una mica tard, per tal de remeiar aqueixa situació, o que precisament ara allò que es pugui fer a l'exili no sigui eficaç. D'una manera o altra, crec que s'hauria de procurar esgotar totes les possibilitats

2. Joan Rocamora i Cuatrecases (1914-1991), metge. Milità a Estat Català i participà en els fets d'octubre de 1934. S'exilià a l'Argentina en acabar la Guerra Civil espanyola. Exercí com a radiòleg i publicà diversos treballs científics. Presidí el Casal de Catalunya a Buenos Aires en diverses ocasions i dirigí la revista *Catalunya* (1954-1965). Editor del *Llibre Blanc de Catalunya* (1958), publicà *El Casal de Catalunya a Buenos Aires* (1991) i *Records d'un exiliat a Amèrica* (1995). L'any 1984 li fou concedida la Creu de Sant Jordi.
3. Editada pel Casal de Catalunta a Buenos Aires, aparegué els anys 1927 i 1928 amb el nom de *Catalonia* i en fou el director Ramón Escarrá. De 1929 a 1933 (núm. 33), ja amb el nom de *Catalunya*, fou dirigida per Lluís Macaya i Sant Feliu. De l'etapa que va de l'any 1933 (núm. 39) al 1935 en fou responsable Ramon Canals i, del 1936 fins al 1946, Ramon Girona i Ribera. L'any 1947 fou dirigida per Joan Merlí i Pahissa i de 1954 fins al 1964, en què deixà de sortir, va dirigir-la Joan Rocamora i Cuatrecases.
4. Albert Manent (1930), escriptor.

i veure què es pot fer a l'exili. No dubto que la conversa amb l'amic Rocamora pot ésser profitosa em aqueix sentit.

Estic segur que algú deu tenir en algun calaix una obra de teatre que mentre duri el règim no es podrà representar. Ho vaig demanar a l'Albert i a en Pedrolo,⁵ mes no he pogut aconseguir res. Si en sabeu d'alguna, nosaltres la representarem al Casal, sempre que s'ho mereixi.

No sé si rebeu la revista *Catalunya*, doncs em penso que no us l'envien per no crear-vos problemes. Us n'adjunto unes quantes i en tot cas digueu al Dr. Rocamora si voleu que us la trametem a algun lloc que no sigui sospitós i pugui arribar a les vostres mans.

Suposo que ja deveu ésser pare i si això és cert rebeu la meva enhorabona extensiva a la vostra muller. Jo ja tinc una nena de quatre anys i mig i un vailet de quinze mesos.

Si alguna vegada podeu dedicar-me uns minuts us agrairé m'adreceu unes ratlles a: Leandre N. Alem, 195 - BERNAL - Buenos Aires.

Rebeu una abraçada de qui es considera deixeble vostre

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

2

Buenos Aires, 7 de desembre de 1966

Benvolgut amic:

Acabo de llegir la trista nova del traspàs del vostre pare⁶ i m'apresso a fer-vos avinent el més sentit condol.

És una mica trist que per mor d'aquesta vida atrafegada que fem tot hagin de ser les males noves allò que ens mogui a escriure els amics, però, de totes maneres, vós sabeu ben bé que no solament us tinc en el record, sinó que tothora procuro d'acoblar la minúscula tasca que pugui realitzar en aquells ideals que vós ajudareu a definir, tant de paraula com amb l'exemple, en aquells temps que tot costava, em sembla, molt més que ara.

Fa pocs dies vaig tenir el gust de conèixer personalment el senyor Riera i Sala,⁷ el qual em va dir que era bon amic vostre, i a qui vaig donar molts records per a vós.

També vaig escoltar la gravació (per la qual us he de donar les gràcies particularment i en nom dels companys d'«Obra»⁸ amb la consegüent alegria de poder sentir la vostra veu i, no cal dir-ho, els vostres conceptes.

5. Manuel de Pedrolo (1918-1990), novel·lista, poeta, dramaturg, assagista i traductor.

6. Joan Triadú i Aulina (1889-1966).

7. Pau Riera i Sala (1908-1985), un dels fundadors d'Òmnium Cultural; en fou president de 1968 a 1978.

8. També esmentada com Obra Cultural Catalana o O.C.C.

M'agradaria explicar-vos unes quantes coses més, però no sé ben bé si tot segueix com abans i si es pot dir més o menys que aleshores. Com que m'agradaria, si fos possible, sovintejar aquestes ratlles, espero que en la vostra me'n feu cinc cèntims.

Per això, avui, em limitaré a preguntar-vos si heu augmentat la família. I també us diré que jo ja tinc una parelleta de «criollos», però que parlen un català bastant polit. La nena,⁹ té set anys, ja comença de llegir-lo, també. El vailet¹⁰ com que només en té quatre, esperem que creixi per tal d'ensenyar-li a llegir.

Espero la vostra amb ànsia i mentrestant us saluda molt cordialment amb una abraçada el vostre

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

3

Barcelona, 14 de febrer de 1967

Estimat amic:

L'amic J.B. Cendrós¹¹ m'ha fet a mans una fotocòpia de la teva carta del 25 de gener proppassat. M'ha interessat especialment, perquè és una dèria meva, l'anunci del curs de Català. I encara més perquè —sense fer retrets a ningú— aquesta mena d'activitat no sovinteja gaire a les comunitats catalanes de l'estranger. Jo crec, en canvi, que hom no pot fet res millor, malgrat que tot el que feu, la vostra gent, a l'Argentina, tot el que diu aquesta carta, és magnífic. Pel fons i per la forma, és a dir, perquè és *organitzat*. ¡Ens cal tant d'ésser organitzats! L'enhorabona, doncs.

Teniu a la vostra disposició tot allò que us puguem oferir d'ajut tècnic en aquesta matèria. Aquí treballem força i disposem cada vegada de més mitjans. Hi ha, però, dificultats (potser no tantes) i necessitats que augmenten sense parar.

A part tot això, moltes gràcies pel teu condol i també per les notícies que em dones de la família. L'enhorabona. Nosaltres també tenim dos fills, una nena de nou anys i un nen de set. Ells viuen ara un moment força aprofitable: revistes, llibres, discos, jocs, teatre i fins i tot cinema. D'ells hem d'esperar moltes coses, quan arribaran a grans, perquè hauran tingut una formació ben diferent de la dels que ara són els joves. Hem d'esperar que aquests reforços ho capgiraran tot.

Molts de records a tots, i una abraçada del teu amic,

Joan TRIADÚ
[Carta mecanoscrita]

9. Glòria Arbonès i Villaverde (1959).

10. Xavier Arbonès i Villaverde (1962).

11. Joan Baptista Cendrós (1916-1986), patrocinador d'activitats i projectes adreçats a recuperar i consolidar la presència social de la cultura catalana: fou un dels fundadors d'Òmnium Cultural el 1961, promotor del Premis Sant Jordi i Carles Riba i responsable de la represa d'Edicions Proa, entre d'altres iniciatives.

Bernal, 17 de juny de 1967

Estimat amic:

Em va ploure molt la vostra carta del 14 de febrer, la qual no vaig contestar abans, perquè vam saber que us havien imposat un repòs forçat.¹² Afortunadament, va durar poc, segons ens va fer avinent el senyor Pau Riera.

La vostra carta ens va injectar aquell ànim que tanta falta ens fa a tots aquells qui, lluny de la terra, vivim amb l'únic propòsit de servir-la, de fer coses que siguin útils a la Pàtria. I és tan important saber que allò que fem és el que cal fer!

Efectivament, el curs de llengua catalana, per a no catalans, ha estat un èxit extraordinari. En aquest curset d'estiu, s'hi anotaren més de trenta persones argentines la majoria de les quals sense cap vinculació amb catalans ni amb Catalunya. Una dotzena acabaren el curs i ens han demanat de fer-ne un altre de pràctic que iniciarem el proper mes de juliol. Si tinguéssiu un curs per correspondència per a professors, a alguns de nosaltres ens interessaria de seguir-lo. I, respecte a mi, fins i tot amb una projecció vers el futur m'interessa de seguir-lo. Fa poc l'amic Garcia Grau¹³ em parlava de les perspectives que hom beslluma quant als cursos de català i, això, ho ampliava al senyor Riera. Estic acaronant el projecte del retorn, i penso que en aquest terreny podria ser útil en aqueixa tasca a la qual m'hi dedicaria del tot desinteressadament.

Quines possibilitats hi hauria de rebre alguna de les obres de teatre d'aqueixes que esteu muntant per a infants? I del cinema? Ens podríeu trametre films? Estem preparant una sessió dedicada als nens dels catalans, per tal d'obtenir subscripcions per a *Cavall Fort*,¹⁴ però fóra molt interessant d'anar fent de tant en tant alguna cosa dedicada a la mainada.

La entrevista que us féu l'amic Font¹⁵ la passarem segurament a l'octubre. Aquest minyó en grava nou, i en passem una cada mes. La primera fou la d'en Rafael Tasis,¹⁶ que, malauradament, passarem en sessió d'homenatge pòstum. He tramès els programes mensuals dels actes d'Obra a *Serra d'Or*.¹⁷ Crec que seria convenient que en redactessin una nota de la tasca que fem. Tot ajuda.

Desitjo que la vostra parelleta,¹⁸ i la vostra muller,¹⁹ és clar, estiguin bé, i, amb molts de records de tots, rebeu una abraçada del vostre

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

12. El 3 de març de 1967 Joan Triadú fou detingut per la policia política, després de la celebració d'un acte commemoratiu a la Universitat de Barcelona del primer aniversari de la Caputxinada i d'homenatge a Jordi Rubió i Balaguer.

13. Joan Garcia Grau, activista cultural, col·laborador de *Serra d'Or*.

14. Revista infantil, fundada el 1961.

15. Jaume Font (1918), creador i impulsor de la Fonoteca Històrica Jaume Font.

16. Rafael Tasis (1906-1966), escriptor i polític. S'exilià del 1939 al 1948; entre altres múltiples iniciatives culturals, esdevingué corresponsal dels exiliats, tot col·laborant assíduament, de vegades amb els pseudònims *Pere Bernat* o *Blanquerna*, a revistes de Mèxic, França i Buenos Aires com *La Nostra Revista*, *Pont Blau*, *Vida Nova*, *Quaderns*, *Catalunya*, etc.

17. Revista cultural, fundada el 1959.

18. Teresa Triadú i Vila-Abadal (1958) i Joaquim Triadú i Vila-Abadal (1959).

19. Pilar Vila d'Abadal (1923).

5

Cantonigròs, 24 d'agost de 1967

Estimat amic:

Celebro molt les notícies que em donaves a la carta del 17 de juny i que jo trigo tant a contestar. Perdó.

Les notícies a què em refereixo són sobretot les que em dones sobre els cursos per a no catalans i que encara deveu fer aquest mes. Em demanaves si podies fer un curs per a professors. Naturalment el curs el tenim i el fem servir constantment. Només has de fer que confirmar-me que t'interessa i començarem a enviar-te'l. Et designarem un professor, si et sembla (això ho pots decidir quan hakis vist el curs), i endavant.

Per a les obres de teatre per a infants potser el més pràctic fóra que escrivissis a en Josep Tremoleda,²⁰ *Cavall Fort*, Fontanella, 20, que coneix molt bé la qüestió i segur que mirarà d'ajudar-te. Potser ja hi estàs en contacte, pel que em dius. En canvi, per al cinema la cosa ja és més difícil, em sembla. L'home que s'hi dedica i que més hi entén és en Josep Serra Estruch,²¹ però ara no tinc la seva adreça. Pots escriure, però, a l'Institut Municipal d'Educació, Plaça d'Espanya, i li faran arribar. Pots escriure-li en nom meu.

Amb en Pau Riera, d'un costat, i amb en Garcia Grau i en Pujol²² de l'altre, hem parlat del teu possible retorn. De moment semblava que hi havia alguna perspectiva. Aquí, de feina en les nostres coses n'hi ha molta, moltíssima, però cal, a més, que algú o alguna empresa es faci responsable d'una feina bàsica. Crec que tot sortirà, i encara que no dubto que faràs falta a Buenos Aires em sembla que, a part l'interès legítim teu, ens faries molt de servei aquí. Jo gairebé ja hi compto. A veure.

Records als teus. Cordialment

Joan TRIADÚ
[Carta mecanoscrita]

20. Josep Tremoleda (1932-1999), col·laborador directíssim de Joan Triadú des dels inicis de les classes de català (1956), la seva gran capacitat organitzativa en va permetre l'expansió; va ser el promotor del llibre *Signe. Normes pràctiques de gramàtica catalana* (1961), i un dels principals responsables de la continuïtat de *Cavall Fort*. Vegeu Joan TRIADÚ. «Tota la bondat d'un record de Josep Tremoleda». *El Francolí*, 175 (juny 1999), p. 26.
21. Josep Serra i Estruch (1921-1997), home de cinema especialitzat en cinema infantil i pedagògic. Membre del Front Nacional de Catalunya, l'any 1947 fou detingut arran de la celebració de la I Conferència del Front Nacional de Barcelona-ciutat, i condemnat a sis anys de presó. El 1970 va fundar l'Escola de Mitjans Audiovisuals de Barcelona.
22. Jordi Pujol i Soley (1930), president de la Generalitat de Catalunya des de 1980 fins a 2003.

6

Buenos Aires, 18 d'octubre de 1967

Estimat amic:

També jo us contesto amb retard la vostra del 25 d'agost, però no ho faig pas amb ànim de venjar-me.

El meu interès en el curs per a professors és ferm i encara hi hauria un altre interessat: l'arquitecte Vidal,²³ qui actualment dicta el curset per a no catalans. Per cert que, aquest curset fou engegat amb molt d'entusiasme per part dels alumnes (aquesta vegada se n'inscrivieren una dotzena llarga), però, a mida que passaren els dies, s'anaren refredant i avui el segueixen tres o quatre. Tornant al curs per a professors, doncs, espero que me'l trameteu i posarem fil a l'agulla.

Us agraeixo la informació que em doneu respecte al teatre i al cinema, i ja ens posarem en contacte amb les persones que esmenteu. No he tingut un contacte directe amb en Tremoleda.

Agraeixo l'interès que heu demostrat per aquell meu desig tot just insinuat en la meua i que us hàgiu pres la molèstia de parlar-ne amb els amics. Comprenc que la cosa no és fàcil de resoldre, com tampoc, arribat el cas, no fóra fàcil de trencar els lligams que ens han anat afermant en aquesta terra, com ara els vincles familiars, amicals, etc. Ja veurem què passa.

Aquí no parem de fer coses i procurem d'anar consolidant «Obra», tot i que les dificultats més grans són de caràcter econòmic, puix la situació del país és força crítica i ens en ressentim. Us adjunto el programa de setembre, on figura l'acte que dedicarem a presentar la vostra obra i la entrevista que us féu en Font, com podreu veure.

En un altre terreny, continuo fent alguna traducció²⁴ i acabo d'enviar un treball a l'Yxart d'enguany.²⁵ És un estudi de l'obra dramàtica dels sis o set autors catalans més destacats d'aquests darrers anys, precedit d'una ressenya de l'evolució del nostre teatre del 39 ençà. Això dels premis són un esperó que incita a treballar, encara que hom no els guanyi.

Espero que els vostres estiguin bé. Rebeu una abraçada afectuosa del vostre

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

23. Eudald Vidal (Mendoza, Argentina, 1922), col·laborador de l'Obra Cultural Catalana.

24. L'octubre de 1967 encara no n'havia publicat cap. La primera, *La personalitat neuròtica del nostre temps*, de Karen Horney, per a Edicions 62, data de 1969. No obstant això, el 1966 ja havia enllestit *Les palmeres salvatges*, de William Faulkner, per a Aymà, no editada fins al 1984 per problemes amb la censura; *Per qui toquen les campanes*, d'Ernest Hemingway, apareguda el 1971; i el 1967 ultimava *Primavera negra*, de Henry Miller, impresa el 1970 sense permís, per Aymà, com l'anterior.

25. El premi Josep Yxart d'assaig, convocat per l'editorial Selecta des de 1956 fins a 1970.

7

Barcelona, 27 d'octubre de 1968

Estimat amic:

El seu dia vaig parlar amb el vostre amic i company Sr. Eudald Vidal, tot just quan acabava de rebre jo la vostra carta i els informes que l'acompanyaven. Des d'aleshores, però, no he sabut res més, i justament esperava notícies per tal de contestar-vos. També esperava de poder anar a Zuric la setmana passada, però com que des que se'm va acabar el passaport, pel juliol, m'han denegat la sol·licitud d'un de nou dues vegades, em vaig haver de quedar aquí. La meua dona, però, hi va anar i va llegir el meu discurs,²⁶ però no recorda que fos anunciat a quin lloc es faran els Jocs l'any vinent, malgrat que va parlar amb en Guinart.²⁷

Suposo que el desenllaç de la qüestió que m'explicàveu ha estat favorable a la continuïtat i a la bona organització de la festa, la qual ha de tenir tant com sigui possible una gran relació amb l'interior, tal com ha passat ara a Zuric, tal com passà l'any passat a Marsella. Això d'una banda. A més, l'organització ha d'ésser representativa, és clar, de la comunitat catalana del lloc, de la ciutat i del país que s'encarrega de la responsabilitat dels actes.

De tota la resta ja sabeu que n'estic al corrent i que ho visc de prop. Si teniu ocasió de llegir el discurs que vaig escriure per a Zuric veureu com crec que cal enfocar el conjunt de la nostra situació en aquests moments. La gent aquí respecta les institucions que se saben fer respectar, que elles mateixes es respecten...

A veure si d'ara endavant procurem d'estar més en contacte. La Nuri²⁸ (a la qual, per cert, dec carta, saludeu-la de part nostra), ja va viure una mica l'ambient, en el qual si d'una banda fem feina i de base, de l'altra els personalismes i les estratificacions ens obliguen a mantenir una tensió engavanyadora i fatigant. Allò que és més difícil és de mantenir la independència i no deixar-se absorbir pels interessos dels uns ni per les estupideses arcaïques dels altres, i fer camí positiu. Vosaltres ho intenteu i jo també, de manera que convé que ens ajudem.

Una bona abraçada a tots. Teu

Joan TRIADÚ
[Carta mecanoscrita]

26. Com a conseqüència de la detenció de Joan Triadú per l'acte celebrat a la Universitat de Barcelona (vegeu nota 11), van retirar-li el passaport i no va poder assistir als Jocs Florals celebrats a Zuric.

27. Miquel Guinart i Castellà (1895-1987), secretari dels Jocs Florals a Europa, autor de *Memòries d'un militant catalanista* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988).

28. Nuri Seras, pertanyent a una família de conviccions nacionalistes, va haver d'exiliar-se a l'Argentina; en tornar, va treballar a Òmnium Cultural.

Buenos Aires, 16 de novembre de 1968

Estimat amic:

Posteriorment a la primera informació que us vaig enviar, vaig trametre fotocòpies de la resposta de Mèxic, d'una carta del P.²⁹ *de facto* (prova palesa de la mala fe amb què actuen aquest grup) i de la nostra resposta a Mèxic al senyor J. C.,³⁰ amb el prec que us ho fes arribar a vós. Segurament devia arribar quan el senyor C.³¹ ja se n'havia anat fora. Suposo que a hores d'ara ja us ho haurà fet a mans. Si abans, el diàleg amb aquesta gent era prou difícil, després de la nova maniobra, resulta del tot impossible. O sigui que nosaltres continuem actuant com a P. Així hem informat a les entitats respecte a l'adjudicació dels premis per elles dotats i al veredicta total dels Jocs d'enguany; l'amic Vidal fou el representant del P. de l'Argentina reconegut a Zuric, i així ho féu constar en Guinart en el seu parlament. Ara: nosaltres estem disposats a mantenir aquesta actitud perquè considerem que és l'exigència que ens imposa la salvaguarda d'aquesta institució, però si el P. de Mèxic, la delegació de França i vosaltres em fèieu comprendre que cal adoptar una altra actitud, no dubteu que sabrem acatar la vostra decisió. Tanmateix, cal tenir en compte un fet: la integració dels dos P. no és factible. En tot cas, caldria que tots plegats, ells i nosaltres, renunciéssim a formar-ne part, que, a partir de zero, fos constituït un nou P. amb la condició que cap de les persones que actualment integrem un o altre P. no pugui ésser nomenat per a formar part del P. nou. Vull dir, amb tot això, que l'únic mòbil que ens impulsà a acceptar el nomenament fou l'esperit de servei que ens anima a tots. I amb aquest esperit acollirem qualsevulla decisió de l'única autoritat reconeguda per nosaltres en relació als Jocs: el P. de Mèxic, la delegació de França i vós.

Ha estat una llàstima que us hagin denegat el passaport, i per aquesta causa no hàgiu pogut presidir els Jocs d'enguany. Tanmateix, potser això sigui convenient que passi, perquè els tifes puguin adonar-se que res no ha canviat. No he llegit, encara, el vostre discurs, però en Nadal³² va dir-me que l'hi havíeu enviat, de manera que suposo que el publicaran en el número d'aquest mes. M'ha agradat molt això que dieu que la gent a casa nostra respecta les institucions que se saben fer respectar, que elles mateixes es respecten...

A «Obra», commemorem aquest mes el centenari del naixement de Mestre Fabra. Ahir justament vam inaugurar l'Exposició de la Premsa Catalana a l'Exili. Un cop acabat el mes, us enviarem programes, fotografies, retalls de diari, etc. per a l'arxiu de la Comissió d'Homenatge.

Jo també crec que hem d'estar més en contacte. Lamentablement, a partir d'ara, degut a la nova orientació que he de donar a les activitats privades per tal de gua-

29. Patronat dels Jocs Florals.

30. No identificat.

31. No identificat.

32. Hipòlit Nadal i Mallol (1891-1978), fundador i director de la revista *Ressorgiment* (1916-1972), la publicació catalana de més durada editada a l'estranger (a l'Argentina).

nyar-me les garrofes, no podré dedicar a «Obra» l'atenció que l'hi he dedicat fins ara. Les traduccions que m'han encarregat l'Aymà³³ i alguna altra editorial durant els darrers dos anys, ultra alguna altra cosa que he anat fent, em permetien atendre plenament O.C.C. Ara, però, la darrera carta de l'Oliver³⁴ en la qual em diu, per encàrrec del senyor C.,³⁵ que no poden encarregar-me més traduccions, ha estat la darrera gota d'aigua que m'obliga a cercar una altra tasca. Tanmateix, en la mesura que em sigui possible, continuaré al peu del canó.

No deixeu d'escriure'm. Una abraçada afectuosa del vostre

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

9

Bernal, 4 de desembre de 1973

Estimat amic:

Malgrat que fa tant de temps que no ens escrivim, podríem dir que, en certa manera, hem mantingut una comunicació diguem-ne literària: vós heu llegit les meves traduccions, i jo he llegit les vostres crítiques d'aquestes traduccions. Ara, acabo de rebre el *Serra d'Or* de setembre, en el qual figura la d'*El delator*³⁶ i, després de llegir-la, no he pogut estar-me de fer-vos quatre ratlles per tal d'expressar-vos l'emoció que m'han causat. És clar que les lloances sempre plauen a qui les rep, però en aquest cas, els vostres mots, per a mi, assoleixen una altra dimensió, m'arriben a unes fibres molt més pregones, desvetllen tot un reguitzell de reminiscències, em retornen, en un mot, en aquella època (que ara em sembla tan remota) en la qual el vostre *mestratge* (permeteu-me que ho digui així) marcà per sempre no solament allò que era només una vaga vocació per les lletres, sinó, el que és més important encara, la més ferma vocació de servir la Pàtria malgrat haver-me allunyat físicament d'ella. Cap premi, doncs, no hauria pogut causar-me més alegria ni hauria pogut tenir un efecte més esperonador que aquestes paraules vostres. Gràcies!

Després d'haver estat rebutjat dos cops per censura, finalment aconsellaren de fer-hi uns talls i, així, ha pogut aparèixer en lletres de motlle el meu llibre sobre el teatre català de postguerra.³⁷ Jo esperava rebre els exemplars que em corresponen per tal d'enviar-vos-en un, però el senyor Fornas, de Pòrtic,³⁸ es veu que és una persona força despistada, o desconsiderada, i és el cas que, fins ara, encara no els

33. Editorial fundada el 1944 per Jaume Aymà i Ayala i el seu fill Jaume Aymà i Mayol, la qual el 1962 passà a mans de J. B. Cendrós, qui el 1964 va adquirir el fons de Proa.

34. Joan Oliver (1899-1986), poeta, dramaturg, narrador, traductor i periodista, director literari de Proa de 1964 fins a 1982.

35. J. B. Cendrós (vegeu nota 10).

36. «Poc però bo». *Serra d'Or*, 168 (15 setembre 1973), p. 41-43.

37. Jordi ARBONÈS. *Teatre català de postguerra*. Barcelona: Pòrtic, 1973.

38. Editorial Pòrtic, fundada l'any 1963 per Josep Fornas.

he rebut. Si no fos que en Manent me n'envià un per via aèria, a hores d'ara encara no el coneixeria, aquest «fill meu» fet llibre. Sóc conscient de les limitacions i mancances d'aquest treball, però a tanta distància és molt difícil realitzar un estudi d'aquesta mena per la impossibilitat de verificar dades o tenir accés a certes obres, etc.

D'ací estant, presenciem amb dolor les estomacades que hom continua infligint als nostres homes i a la nostra cultura. Però també veiem com resisteu fermament tots els embats de la tamborinada. Fins quan caldrà resistir? Fins quan podreu resistir?

Sé que esteu molt enfeinat, però quatre lletres vostres seran rebudes com un glop d'aigua fresca per aquest exiliat agostat per l'enyor. Desitjo que la vostra muller i fills (quants?) estiguin bé i vós rebeu, estimat amic, una abraçada del vostre

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

Bon Nadal i Felix Any Nou! [a mà]

10

Cantonigròs, 15 d'agost de 1974

Estimat amic:

Tinc al davant una carta teva que acaba desitjant-me un bon Nadal i un felix any nou. Ai las! Ja som més enllà de mig estiu (en aquest hemisferi) i a Cantonigròs, el mateix lloc en el qual demà, justament, farà trenta anys, van començar els concursos de poesia...³⁹ Com pots pensar, em vaig portar cap aquí tot d'assumptes pendants, des de feines per fer a correspondència endarrerida. Jo havia estat un bon corresponsal, sobretot en aquells dos cursos passats a Liverpool.⁴⁰ Fins i tot escrivia als que no m'escrivien. A poc a poc, he passat a la situació oposada. Però em sap greu, i especialment en el teu cas. Recordo que durant una colla d'anys vàrem mantenir una bona relació epistolar, quan ell era a Mèxic, en Pere Calders⁴¹ i jo. Des que va tornar, fa onze anys, i viu a Barcelona, només ens hem vist algunes vegades, i gairebé sempre per motius concrets. Val a dir que em sap greu que la cosa vagi així, i que de fet només em relacioni amb aquells amb els quals tinc alguna feina comuna, però veig que arribant a la meua edat el fet és molt freqüent.

La teua carta era motivada per la meua crítica de la teua traducció d'*El delator*. Era un article fet aquí dalt, com hi faig la majoria de les col·laboracions de *Serra d'Or*.⁴² Durant el curs tinc tan poc temps! Aquest temps, això sí, és dedicat a acti-

39. El concurs literari de Cantonigròs fou una iniciativa de Joan Triadú empresa el 1944. Fou únicament de poesia de 1944 a 1950, després s'obrí a altres modalitats (narració, teatre infantil i assaig breu), i es va celebrar fins al 1968.

40. Joan Triadú va ser lector de català a la Universitat de Liverpool de 1948 a 1950.

41. Pere Calders (1912-1994), narrador.

42. Joan Triadú pertangué al consell de direcció de *Serra d'Or* i hi escriví periòdicament de 1957 (abans de la fusió amb *Germinabit*) fins al 2001.

vitats que si no són ben bé les que jo voldria tenir, en són una aproximació. D'una banda, l'ensenyament, i en bona part l'engrandiment i la consolidació d'una escola gran, per a mil cinc-cents alumnes, i tota tal com ha de ser. Als vespres, la Delegació d'Ensenyament de Català de l'Òmnium i en general la secretaria «tècnica» de l'associació.⁴³ Així començo la jornada a dos quarts de nou del matí i arribo a casa a les deu del vespre. De vegades no hi vaig a dinar, i sovint tinc reunions havent sopat. Tinc reunions, també, els dissabtes al matí i algun dissabte a la tarda. Només puc escriure, doncs, els diumenges a la tarda i alguna nit. Per les vacances escolars de Pasqua i de Nadal, així com ara, miro d'estar també per la família. Tenim una noia de setze anys i un noi de catorze. Fan el batxillerat a l'escola que jo dirigeixo. Resta el fet que la meva dona té una afeció congènita als ulls (i que se li ha anat accentuant), i no pot sortir gaire si no és per llocs que coneix molt bé i si no fa gaire sol i encara hi ha claror de dia. Els nostres moviments depenen molt d'ella, ja que ella depèn tant de nosaltres. Però com que ens ajudem molt, tot es pot fer. Ara, la setmana entrant, anirem al Rosselló, amb motiu de la Universitat de Prada, tots quatre, i a primers de setembre cap a Barcelona, a començar un altre curs.

Si t'he parlat de mi és perquè sé com és de sincer el teu afecte. Sempre t'hem trobat a faltar per aquí. No ens hem resignat a la teva absència, justament perquè t'hem pogut seguir de lluny. Vaig comprar el teu llibre sobre el teatre. Encara no entenc com vas poder obtenir la informació. Ho he comentat amb alguns amics i gent que es preocupa pel teatre, com en Fàbregas⁴⁴ i un company que tinc a l'escola, mestre, en Joaquim Vilà i Folch.⁴⁵ La crítica ha d'haver estat per força favorable, i encara més donades les condicions amb què has hagut de treballar. Et felicito. La gent que et vam acomiadar —estic en contacte amb en Cuscó,⁴⁶ en Bosch,⁴⁷ alguna vegada en Botines—⁴⁸ poden estar contents, i no sols d'aquest llibre sinó de tota la teva actuació, de la qual algun dia potser tindrem alguna idea completa. Has de fer els possibles perquè resti escrit tot el que has viscut a l'Argentina en relació amb el nostre plet, el que hi vas trobar i el que s'hi ha fet fins ara. Tot plegat, enmig d'unes situacions ben poc «europees», ben poc propícies a la continuïtat d'un esforç i d'uns ideals que exigeixen sacrifici.

Aquí anem consolidant i expandint. Si l'anomenat sentit de la història se'n gira d'esquena, o s'hi ha girat, ja ho veurem al segle XXI. Ara com ara, no ens han acabat. La idea que tanmateix *hi som*, ha hagut d'anar imposant-se als esperits. No se'n pot prescindir. S'han de refiar, si de cas, de la demografia. A l'hora del punt final d'aquesta època, hi serem. Aleshores, però, començarà una feina de represa

43. Joan Triadú ha estat director general de la Institució Cultural del CIC, director de l'Escola Thau i assessor d'Òmnium Cultural.

44. Xavier Fàbregas (1931-1985), crític teatral i assagista.

45. Joaquim Vilà i Folch (1945-1997), mestre i crític teatral. Vegeu Joan TRIADÚ. «L'home. Joaquim Vilà, un mestre». *Àmica*, 35 (desembre 1997), p. 62-63.

46. Josep Anton Cuscó (La Granada del Penedès, 1926 - Barcelona, 2001), actor aficionat de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, membre de la Penya Cultural Barcelonesa.

47. Ferran Bosch, barber, membre de la Penya Cultural Barcelonesa.

48. Ramon Botines, membre de la Penya Cultural Barcelonesa.

i reconquesta del país, amb els arguments i amb les raons del moment. Però el pes històric de la continuïtat d'aquests anys deurà comptar.

Perdona'm que t'hagi parlat tant de mi i que hagi trigat tant a contestar-te. La vida que porto en té la culpa. Entre les coses que faig i les que m'atribueixen, no tinc temps de fer una carta tranquil·la. Cal una tarda d'estiu, com avui. Que quan t'arribarà, tu i els teus estigueu una mica tranquils per llegir-me, en bona salut i esperançats. T'ho dic de cor. Una bona abraçada del teu amic

Joan TRIADÚ
[Carta mecanoscrita]

11

Bernal, 30 d'octubre de 1974

Estimat amic:

La vida, de vegades, pot ser prou amarga. Només de lluny en lluny ens ofereix instants que assaborim amb el delit de l'assedegat engolint un glop d'aigua. La teva carta (i permet-me que d'ara en endavant et tutegi) em proporcionà un d'aquests instants. El to amical, afectuós i confidencial de la teva carta, escrita en la pau d'aquell Cantonigròs enyorat, radiant de sol en la meva memòria, quina munió de records no desvetllà en mi! No cal que justifiquis la teva trigança en contestar-me; també a mi em sap greu que la cosa vagi així, però tots estem dins aquest engranatge que tritura els valors més preuats, com pot ser-ho la comunicació fraterna d'uns cors amics.

Per la meva banda, em llevo a les sis del matí, per tal de poder arribar a l'editorial on treballo⁴⁹ com a supervisor de traduccions, correccions, etc., a les vuit, car visc en una ciutat del Gran Buenos Aires, situada a una mitja hora de tren de la Capital, on treballo. Al migdia tinc una hora per a fer un mos, i plego a tres quarts de sis; arribo a casa prop de les set, i aleshores em poso a traduir fins a les nou, quarts de deu. Els dissabtes al matí treballo fins a les dotze; a la tarda, generalment, vaig a l'Obra Cultural Catalana, on sempre hi ha alguna cosa per fer. De manera que ben poc temps resta, també en el meu cas, per a escriure o dedicar-lo a la família.

Quan em va arribar la teva carta, ja t'havia enviat un exemplar del meu llibre, la qual cosa no vaig poder fer abans perquè l'editor no s'ha portat com cal amb mi, i fins i tot els exemplars que em pertocaven vaig haver d'arrencar-los-hi amb fòrceps. Celebro que t'hagi agradat. Quant a la crítica, en Fàbregas (ja ho devies veure) en parlà favorablement a *Serra d'Or*;⁵⁰ en canvi, en Melendres⁵¹ —a qui no conec— em va clavar una garrotada, titllant-me, fins i tot, de plagiari. Vaig trigar molt de temps a poder obtenir el retall de la seva nota⁵² (els amics no me la volien

49. L'editorial Marymar, on treballà de 1974 fins a 1990.

50. Xavier FÀBREGAS. «Tres llibres de teatre». *Serra d'Or*, 171 (15 desembre 1973), p. 93.

51. Jaume Melendres (1941), dramaturg, crític teatral, narrador, poeta i traductor.

52. Apareguda a *Tele/Expres* (28 novembre 1973).

enviar per tal d'evitar-me el disgust), però per fi, degut a la meva insistència, me l'enviaren en Xavier Romeu⁵³ i en Garcia Grau gairebé simultàniament. Aleshores, vaig fer una carta a *Serra d'Or*, la qual, segons m'han dit, ha aparegut al número de setembre,⁵⁴ que encara no he rebut. En canvi, he rebut cartes d'en Pedrolo, d'en Xavier Benguerel⁵⁵ (per no esmentar les dels amics més íntims) molt elogioses, i àdhuc una molt bella carta de l'Espriu,⁵⁶ manuscrita en aquella seva lletra quasi dibuixada i inconfusible, en la qual, d'una manera que tradueix la generositat del seu esperit, diu coses molt afalagadores sobre l'estructura, el llenguatge i el contingut del llibre. És evident, doncs, que tot això compensa el dolor que em va causar llegir la nota d'en Melendres, tant pel que a mi m'afecta directament com pel que representa el seu to rebentista que, pel que he pogut comprovar, és habitual en ell enfront d'altres autors.

No sé quin valor poden tenir les coses que he anat fent per aquests verals, però sí que vull dir-te que més m'hauria estimat haver-les fetes (aquestes o unes altres) a la nostra terra. Quan vaig partir —partir-me, hauria de dir—, les arrels es van quedar enterrades molt profundament a Catalunya i, cada dia més, sento que em criden amb un esgarip atabuixador i compulsiu; és un crit que cada cop que el sento accentua la meva ànsia de retornar. Però el fet és que cada vegada, com més va, més difícil resulta de realitzar-lo, el retorn. Els fills es van fent grans i llurs arrels es van desenvolupant en aquesta terra. D'altra banda, hi ha el problema de trobar feina aquí... De vegades, penso que hauria de fer un viatge jo sol per fer una exploració sobre el terreny, però sense un mínim de possibilitats —i mai ningú no me les ha ofertes—, crec que fóra estèril...

Ja veus que jo també he parlat de mi. Quan vegis en Cuscó, en Bosch o en Botines, dóna'ls records. Dels primers no n'he tingut mai notícies directes. Amb en Botines ens hem anat escrivint d'una manera bastant esparsa. Per cert que darrerament havíem reprès la correspondència, però ara fa una pila de temps que em deu carta. Recordes l'Antoni Ponç?⁵⁷ Que va marxar cap al Brasil abans que jo me'n vingués a l'Argentina? Doncs bé: un dia, agafo un autobús i a la parada següent, no veig que puja l'Antoni? Pots imaginar-te l'alegria que vam tenir! Però aquesta ciutat és tan enorme i tots anem tan atrafegats, que ens passa com a tu i en Calders, no ens veiem gairebé mai. De més a més, ell ha estat engolit pels negocis i no participa en absolut de les activitats catalanes d'ací.

Veig que la teva filla ja té setze anys. Doncs bé, la meva, que en té quinze, em diu que li agradaria tenir correspondència amb la teva per tal d'aprendre a escriure català, car ella el parla, el llegeix, però no l'escriu. Si a la teva li fa gràcia això d'escriure's amb una catalano-argentina, que li faci unes ratlles directament, no et sembla? La meva filla es diu Glòria. Ha estat una idea d'ella i, com pots suposar, a mi em plauria molt. Li agrada el teatre (va fer sengles papers a *Tècnica de cam-*

53. Xavier Romeu (1941-1983), autor dramàtic, novel·lista i narrador.

54. «Jordi Arbonès replica. A: El lector diu...». *Serra d'Or*, 180 (15 setembre 1974), p. 3.

55. Xavier Benguerel (1905-1990), novel·lista, poeta i autor teatral.

56. Salvador Espriu (1913-1985), poeta, narrador i dramaturg.

57. Joan Ponç (1927-1984), pintor i dibuixant.

bra i al *Retaule del flautista* que vam fer a l'Obra), estudia piano, anglès, també li agrada llegir (i em sembla que escriu una mica: poesia, és clar), el cinema, cursa tercer any de batxillerat pedagògic... en fi, potser s'entendran.

Una altra cosa: un enginyer argentí que conec té una filla, casada amb un enginyer també, que ara viuen a Mataró, on han enviat el marit per raons de feina. Aquest conegut em va demanar si sabia d'algú que pogués orientar la seva filla. És psicòloga i mestressa, em sembla. Es diu Marta Mesny i voldria treballar. Sense cap mena de compromís de part teva, si veus que pots donar-li un cop de mà, ho fas. Li diré que et vingui a veure a l'Òmnium. El pare és una bona persona, i no sé dir-li que no.

M'alegra de veure que continues ferm i optimista de cara al futur, si més no, la qual cosa, en definitiva, és el que compta, oi? Fa poc, els diaris d'ací van publicar la nova que havien prohibit l'ensenyament del català a les escoles de l'Estat. No sé com devia ser aquest ensenyament, però, si és cert que l'han prohibit, sempre representarà un pas enrera, oi?, i, a més, això vol dir que *hi som*, com dius tu.

Mira de robar una mica de temps al temps i fes-me quatre ratlles de tant en tant, eh? Lamento això que m'expliques de la teva muller, però l'amor ho pot tot i ho val tot, i jo presento com te l'estimes, com us estimeu. Molts records per a tots els teus, i tu rep una ferma abraçada del teu

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

12

Bernal, 14 d'agost de 1975

Estimat Joan:

Com podria expressar-te la viva emoció que m'ha causat el teu article?⁵⁸ No saps com és dolorosa la llunyania de la terra i com són amargues certes hores en què hom es troba molt sol, sol d'amistats, si així es pot dir, en aquesta terra hostil i tan diferent de la nostra. Per això, segurament, la nota inicial d'en Melendres sobre el meu llibre em va fer tant de mal i m'obligà a reaccionar. De fet, després, m'arribaren les cartes d'amics —i àdhuc d'algú, com l'Espriu, a qui tan sols havia vist personalment un cop, fa tants anys!— i aleshores vaig pensar que, fet i fet, potser no calia que hagués escrit aquella carta, que no valia la pena. Ara, després de llegir les teves ratlles, els teus conceptes sobre el llibre i tot plegat, penso que m'equivocava en creure que no valia la pena de reaccionar. De fet, això potser era vàlid a nivell personal: realment, en aquest aspecte no calia haver fet tant de mullader. Però, inconscientment, potser, la meua reacció era provocada, també, i en un grau gens menyspreable, per l'actitud, per la posició, per la mentalitat que s'ocultava darrera d'aquella nota d'en Melendres, quant als problemes que afecten el país. El teu article això ho posa en relleu d'una manera cristal·lina. I això sí que té pes i, ni que fos per això sol, crec que val haver provocat el mullader. Vol dir, doncs,

58. Article no localitzat, probablement aparegut en alguna publicació de l'exili.

que, al meu veure, el teu article té dos valors: d'una banda, m'has retornat la fe en mi mateix; de l'altra, m'has fet veure que el llibre és útil, tot i els seus defectes i limitacions. Creu-me, això, a la distància, és talment un got d'aigua fresca per un caminant assedegat, fatigat, un caminant que, manta vegada, es pregunta si té cap sentit mirar d'aportar un granet de sorra a la lluita des de tan lluny... Però, a més a més, en té un altre de valor, molt més important: en subratllar allò que té d'essencial el llibre, has marcat una pauta respecte a la posició que cal mantenir en acarar els problemes no sols del teatre, sinó en qualsevulla altra activitat, artística o no: la de català nacional. Per tot plegat, només puc dir-te: gràcies!

Per correu apart t'enviaré a Barcelona un exemplar d'*El Pont*, on ha aparegut un conte meu, el qual havia quedat finalista al Santamaria,⁵⁹ fa bastant de temps.

Fa poc vaig tenir ocasió d'adquirir la teva versió d'alguns sonets de Shakespeare.⁶⁰ Quina meravella, noi! La meva filla n'ha quedat encantada, també. Per cert, li vas dir a la teva que volia tenir-hi correspondència?

Records per als teus i rep una abraçada fraternal del teu

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

13

Bernal, 18 d'agost de 1978

Estimat amic:

Amb molt de goig i apassionament he llegit el vostre llibre *Una cultura sense llibertat*,⁶¹ el qual m'ha fet reviure, amb tot l'enyor del passat, aquells anys amargs, entenebrits per les ombres opressives dels vencedors, quan, d'una manera o altra, lluitàvem amb esperança i contra tota esperança en pro de la digna causa catalana guiats, en el nostre cas, pel vostre exemple i esperit de servei. Resulta tonificant, a tanta distància en el temps i en l'espai, llegir unes pàgines tan lúcides, tan prenyades d'amor per tot allò que constituïa, que constitueix, l'essència del nostre poble, i per tots aquells qui tan esforçadament es mantingueren fidels a aquestes mateixes essències i que avui ja no viuen sinó en el record.

Com fóra possible de no emocionar-se en recordar, tot seguint el fil de les vostres cròniques, els concursos de Cantonigròs, la Festa de Riells,⁶² les primeres reunions de l'ADB⁶³ i les primeres representacions de la prestigiosa agrupació,⁶⁴

59. Jordi Arbonès va guanyar l'edició del Premi Joan Santamaria l'any 1967 amb la narració «Tant se val tot... o no?»

60. *40 sonets de Shakespeare*. Barcelona: Proa, 1970.

61. Joan TRIADÚ. *Una cultura sense llibertat*. Barcelona: Proa, 1978.

62. Festa poètica celebrada a la parròquia de Sant Martí de Riells el 12 de juny de 1954.

63. Vegeu Joan TRIADÚ. «El teatre de l'ADB». *Avui* (3 juliol 1977); i «El servei que pot fer un llibre». *Avui* (24 desembre 1978).

64. Vegeu Jordi COCA. *L'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Intent de teatre nacional (1955-1963)*. Barcelona: Edicions 62, 1978.

i tantes i tantes coses que s'esdevingueren en aquell clima asfixiant de la dècada del 1950 i que foren els darrers anys de la meua permanència física (car espiritualment no me n'he allunyat mai) al terror?

No sé quin efecte causaran aquestes planes —o quin efecte hauran causat ja quan aparegueren els articles— en les novelles generacions; no sé si sabran veure que és mercès a l'esperit que les amara el motiu pel qual els «mots» i tantes altres coses) han estat salvats, i que l'11 de setembre de l'any passat no es produí per «generació espontània»; no sé si s'adonaran que, de cara al futur, potser tot serà perdut de nou si, en el present, no s'imbueixen d'aquell esperit, si no mantenen aquella fidelitat irreductible que fou la raó de ser de tots els homes que heu recordat i de molts més que no heu esmentat, per manca d'espai, és clar, si bé aquells ja són prou representatius; sigui com sigui, però, calia que algú digués tot el que vós heu dit, en moments que hom avantposa els interessos de partit o els inconfessables interessos personals a l'interès primordial de la nació. Aquesta és la meua opinió i volia que vós la coneguésiu.

Havia demanat al senyor Cendrós que us pregués, de part meua, em féssiu la mercè d'estampar-hi uns mots a manera de dedicatòria, en aquest exemplar que ell tan gentilment m'ha enviat, per tal com fa molt de temps que no tinc notícies directes vostres, però es veu que no n'ha tingut l'avinentsa.

Tinc moltes ganes de fer un viatge a la pàtria, de retrobar-me amb els entranyables i antics amics, de conèixer personalment aquells que ho han esdevingut per contactes epistolars (com ara en Pedrolo) i, si tot va bé, espero que aquest projecte es pugui concretar a finals de l'any vinent, si no d'aquest any mateix.

Mentrestant, però, que aquestes ratlles serveixin per traduir tota l'admiració que sempre us he tingut i us duguin una cordial abraçada del vostre

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

14

1980

Amic Arbonès,

Gràcies per la teua felicitació nadalenca, i pels teus mots, que compartim. Penso en els mots d'en Foix:

«Des d'Alacant a la Provença
Qui mor no mor, si el son és clar
Quan neix la llum en el quintar».

Amb tota l'esperança!

Joan TRIADÚ
[Targeta manuscrita]

15

Bernal, 13 d'agost de 1980

Estimat amic:

Amb gran complaença he llegit la nota⁶⁵ que has tingut la gentilesa d'escriure sobre el meu llibre *Pedrolo contra els límits*,⁶⁶ i te'n dono les gràcies, no sols pel fet que hakis volgut ocupar-te d'aquest treball, sinó, i sobretot, pels conceptes que hi has expressat. Tal com vaig comentar als meus, en llegir-la: només pel privilegi d'haver merescut la teva atenció i per la satisfacció que m'ha causat el teu escrit, crec que val la pena d'haver fet l'esforç de dur a terme aquesta tasca durant tots aquests anys.

Va ser amb recança que vaig marxar sense haver tingut l'avinentsa de poder sopar tots plegats i, alhora, conèixer la teva muller, tal com li vaig manifestar a ella precisament per telèfon. Això ens hauria permès de xerrar una mica més i amb més tranquil·litat que no pas ho vam poder fer a l'escola. De la mateixa manera vaig lamentar no poder veure en Cuscó. El cas és que, els darrers dies, quan veia que tenia un moment de lleure, el trucava —la qual cosa vaig fer almenys en dues oportunitats—, però cap vegada no em van contestar al telèfon, perquè, com em va dir la teva muller, hi devia ser ell i no podia fer-ho.

En fi, tal com li deia en unes ratlles que li vaig escriure, aquest serà un motiu per tornar a venir ben aviat. El que lamentaria profundament és que s'ho hagués pres malament. Per tal com li he enviat un exemplar del llibre, dedicat a ell i a la Maria Rosa, espero que m'escriuran quan el rebin.

Quant a tornar a fer un viatge, espero que, si tot va bé, segurament es concretarà l'any 82. Això, és clar, si aquesta gent no ens maten abans de fam.

Saluda la teva muller de part nostra i rep una cordial abraçada del teu incondicional amic

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

16

Bernal, 22 de juny de 1982

Estimat amic,

Després de despertar d'un malson massa real, en el qual hem hagut de ser testimonis d'un holocaust absurd i irracional, com a efecte d'una mena de paranoia col·lectiva, és amb un cert retard que m'assabento que et van atorgar el Premi d'Honor Jaume I.⁶⁷ Estic convençut que si mai un premi d'aquesta naturalesa ha

65. Joan TRIADÚ. «Arbonès. Per comprendre Pedrolo». *Avui* (20 juliol 1980).

66. Jordi ARBONÈS. *Pedrolo contra els límits*. Barcelona: Aymà, 1973.

67. Premi d'Honor Jaume I (actualment Premi d'Honor Lluís Carulla), convocat per la Fundació Jaume I (actualment Fundació Lluís Carulla). L'any 1982 va ser concedit a Joan Triadú i al Centre de Lectura de Reus.

estat ben justament atorgat ho és, sense dubte, en aquest cas. Sé —en sóc conscient— que en aquesta apreciació hi juga un paper molt important l'afecte que et tinc i l'admiració que sento per la teva integritat i la teva obra. Però, què hi farem? És així com ho sento. Per tant, deixa que et felicitï ben sincerament, acompanyat pels de casa. No sé com aniran les coses, car en aquest país tot ha pres una carè quasi surrealista i resulta difícil de preveure què pot passar demà mateix, però tinc el projecte de fer-me una escapada a finals d'any per mirar d'arrodonir una mica més el projecte del retorn definitiu, i aleshores tindria ocasió de reblar aquesta felicitació amb una abraçada.

He vist, també, que t'han publicat *La novel·la catalana de postguerra*,⁶⁸ llibre que em plauria tenir-lo dedicat. Com que sé que els editors són bastant garrepes de cara als autors, no goso demanar-te'l, però quan vingui, ja el compraré i aleshores me'l podràs signar.

Records a la teva muller, a la qual conèixer espero aquest cop, si vinc, i rep una cordial abraçada del teu amic

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

17

[1982?]

Amic Arbonès,

He retrobat ara, endreçant, una carta teva del juny passat en la qual em parla- ves, entre d'altres coses, del meu llibre *La novel·la catalana de postguerra*. I ara no sé si te'l vaig enviar. M'ho vols dir? De debò que no ho sé. Oi que m'ho diràs? Te l'enviaré tot seguit si no el tens, i no has de venir.

Cordialment

Joan TRIADÚ
[Targeta manuscrita]

18

3 de gener de 1987

Benvolgut Triadú:

Ja fa temps volia enviar-te les fotografies que t'incloc, però aprofito l'entusiasme que m'ha despertat la lectura del teu article a l'*Avui* (30-12-86)⁶⁹ per donar-

68. Joan TRIADÚ. *La novel·la catalana de postguerra*. Barcelona: Edicions 62, 1982.

69. Joan TRIADÚ. «L'alternativa pacífica de la llibertat de decidir». *Avui* (30 desembre 1986).

te les gràcies per exposar un fet tan delicat com és la lluita armada, amb aquesta claredat i valentia.

Un bon any per a tu i els teus
Cordialment

Jordi ARBONÈS
[Nota manuscrita]

19

Bernal, 22 de setembre de 1990

Estimat amic,

Vaig lamentar molt no poder venir a veure't, com t'havia dit per telèfon, durant la meva estada a Barcelona al maig, però resulta que sempre passa el mateix, quan arribes et sembla que tindràs temps per a tot i, després, les coses es van compllicant i acabes que has de deixar moltes coses penjades. En fi, espero que la propera vegada (que, si tot va bé, serà al desembre, car m'han invitat a participar en el col·loqui que se celebrarà els dies 13, 14 i 15 a Lleida, dedicat a en Pedrolo),⁷⁰ ens podrem veure.

Precisament, arran de la mort de l'amic entranyable, i, en veure que ningú que s'hagi referit al seu traspàs no ha esmentat el meu llibre *Pedrolo contra els límits* (del qual en vas parlar quan va ser publicat l'any 80), per bé que gairebé tothom es lamentava de la manca d'estudis sobre la seva obra, vaig pensar que en Cendrós havia venut els que li quedaren com a paper vell, tal com en alguna carta m'havia insinuat que faria. Davant la possibilitat de reeditar-lo, vaig voler-me assegurar que la gent de l'Enciclopèdia no s'havien fet càrrec del contracte i no tenien interès de fer-ne la reedició (ja que, si en Cendrós els havia passat el contracte, tenien opció preferencial). Així que vaig escriure a en Joan Carreras,⁷¹ i ara em diu que encara en tenen uns 1.600, de llibres! El cas és que a les llibreries diuen que està exhaurit!!

Considero que és una llàstima que, en moments que s'ha despertat un cert interès pels estudis de l'obra pedroliana, el meu llibre no sigui a les llibreries: bo o dolent, juntament amb el d'en Coca,⁷² és l'únic que s'ocupa d'una manera comprensiva de la novel·lística d'en Pedrolo, i crec que pot servir de guia per a la gent jove que s'hi vulguin apropar, no trobes? Com que tu ets director de la col·lecció Proa i suposo que deus tenir relació amb en Carreras, no voldries dir-li que valdria la pena que publiquessin algun anunci i fessin una nova distribució, com si es tractés d'una novetat? Potser també ajudaria a fer-lo conèixer, un petit article comen-

70. Finalment, el Col·loqui «Rellegir Pedrolo» se celebrà els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1990, a l'Institut d'Estudis Ilerdencs. A més de participar-hi en diverses taules rodones, Jordi Arbonès hi pronuncià la conferència «Els contes com a planter d'idees seminals».

71. Joan Carreras i Martí (1935), vinculat a Enciclopèdia Catalana de 1971 a 1998, i president d'Òmnium Cultural entre els anys 1984 i 1986.

72. Jordi COCA. *Pedrolo perillós?* Barcelona: Dopesa, 1973. [Reeditat a Barcelona: La Magrana, 1991.]

tant, potser, el fet que cap dels crítics que es lamenten de la manca d'estudis de l'obra pedroliana, no fes esment d'aquest. Se m'ha acudit de comentar-t'ho a tu, perquè ets l'única persona que se'n va ocupar. Tanmateix, no vull que t'hi sentis obligat, si va contra la teva voluntat. Però penso que si m'adreço directament a en Carreras no en farà cap cas.

Perdona'm si t'empipo amb aquest assumpte. He gosat fer-ho perquè també vas ser tu qui va sortir en defensa meva quan l'afer Melendres. Ara, si no ho creus convenient, tan amics com sempre. Una abraçada

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

20

Barcelona, 23 d'octubre de 1990

Estimat amic:

M'apresso a dir-te —i per això ho faig breument— que vaig parlar per telèfon amb en Joan Carreras. Vaig haver d'esperar uns dies perquè era de viatge. Em va dir que havia entès que li proposaves de fer una nova edició, però li vaig aclarir que es tractava de posar en circulació els exemplars existents. Va comprovar el que tu dius dels 1.600. Em va dir, doncs, que ho estudiarien. De tota manera, jo insistiré. Reconec que no és fàcil (si no es fa un canvi de presentació que tingui l'aparença d'un llibre nou) perquè els distribuïdors i sobretot els llibreters, amb tants llibres que surten, no tenen lloc ni interès per a les repesques. «La Mirada» va anar molt malament. El meu llibre està igual.⁷³ Com podies suposar que no ho creuria convenient? Al contrari, disposa sempre.

Un ben afectuós record. Teu

Joan TRIADÚ
[Targeta manuscrita]

21

Bernal, 31 d'octubre de 1990

Estimat amic,

He d'agrair-te la promptitud amb què has atès el meu prec, respecte al llibre d'en Pedrolo.

En realitat, la confusió d'en Carreras s'explica perquè jo li vaig preguntar si tindrien interès a reeditar-lo, ja que em pensava que estava exhaurit i Edicions 62 hi podia tenir interès. Però aleshores va ser quan en Carreras em va contestar que encara en tenien aquests exemplars al magatzem.

73. *Una cultura sense llibertat* (1978).

De fet, a mi el que més m'interessa és que el llibre tingui una certa difusió en aquests moments en què, arran de la pèrdua del nostre estimat i admirat amic, es parla de la seva obra i es pot despertar l'interès pels llibres que en parlen (que no són pas tants, oi?). O sigui que a mi no m'interessin pas els diners que poguessin correspondre als drets.

Ara bé: he vist que tindràs a càrrec la conferència inaugural del Col·loqui «Rellegir Pedroló»,⁷⁴ el dilluns 17 de desembre, a Lleida. Com deus saber jo també hi seré per participar-hi. Aquesta vegada vindré amb la Isabel, com em sembla que ja et deia a la meua anterior, doncs ja està confirmat. En veure, doncs, que tu també hi series, se m'ha acudit que, entre els actes paral·lels que programem, potser es podria fer una mena de presentació tardana del meu llibre, en alguna llibreria que no hauria de fer més que demanar-ne uns exemplars en consignació, i aquesta presentació podries fer-la tu. He plantejat la idea a en Xavier Garcia.⁷⁵ No sé què hi dirà. També li suggeriria que et proposés de fer-ne la presentació.

Sigui com sigui, el cas és que nosaltres hi serem els tres dies, a Lleida, de manera que ens podem veure i xerrar una estona, oi?

Gràcies per tot, Joan. Saluda la teva muller i rep una cordial abraçada

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

22

Bernal, 2 de febrer de 1992

Estimat amic,

Assabentat que un grup de persones han decidit d'organitzar una sèrie d'actes per tal de retre't un homenatge,⁷⁶ en complir els 70 anys, arran de la teua exemplar trajectòria al servei de Catalunya i a la seva cultura, malgrat que no hi podré assistir personalment, vull que sàpigues que m'hi adhireixo de tot cor, juntament amb la Isabel, la meua muller, i la Glòria, la meua filla.

Amb una afectuosa salutació a la teva muller, rep una cordial abraçada en aquesta avinentesa del teu

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

74. «Manuel de Pedroló i l'aventura d'escriure».

75. Xavier Garcia (1967), crític literari, organitzador del Col·loqui «Rellegir Pedroló» i editor de *Rellegir Pedroló*. Barcelona: Edicions 62, 1992.

76. El 23 gener de 1992, arran del setantè aniversari i de la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, Joan Triadú va rebre un homenatge a les Drassanes de Barcelona.

23

Bernal, 19 de maig de 1994

Estimat Joan,

Com a integrant del jurat que em va atorgar el premi nacional de traducció 1991-93,⁷⁷ vull expressar-te el meu reconeixement, ja que no et vaig poder saludar el dia del lliurament dels premis i, després, ens vam quedar, la Isabel i jo, molt poc temps a Barcelona, car vam aprofitar per fer una escapada a París, que no coneixíem. Records a la teva muller i una cordial i afectuosa abraçada

Jordi ARBONÈS
[Nota manuscrita]

24

Bernal, 6 d'abril de 1997

Estimat amic,

Si bé fa temps que no ens escrivim, per la meva banda sempre llegeixo les teves recensions a *Serra d'Or* i a l'*Avui*.

Ara t'envio aquestes ratlles perquè, com ja ho deus haver vist, darrerament he estat atacat d'una manera virulenta, per part d'un tal senyor Isern,⁷⁸ en una nota⁷⁹ (que jo considero libel) en què es carrega una traducció meva, donant com a justificació el fet que empro un català que, segons ell, la gent no el parla (rompre, restar, blegar, matossar, peresós, etc.), la qual cosa li dóna dret a adoptar un to insultant i injuriós. I, d'altra banda, també els senyors Pericay i Toutain, al seu llibre *El malentès del noucentisme*,⁸⁰ es dediquen a «rebotar» tota la meva obra de traductor realitzada al llarg de més de trenta anys, tot posant com a exemple tres o quatre fragments d'un sol llibre. És clar que aquests «malentranyats del rebentisme», com els anomeno jo per fer la rima amb el títol del seu llibre, també es dediquen a desqualificar l'obra de Carner, d'Ors, Pedrolo, etc., i les traduccions d'Avel·lí Artís, de C.A. Jordana, del mateix Pedrolo, etc.

Jo crec que, a part que el llibre parteix d'un error conceptual bàsic (creure que la llengua literària ha de ser un calc de la llengua que *ara es parla*), els autors adopten una actitud maniquea (un bàndol de bons i un de dolents, els cowboys i els

77. Jordi Arbonès obtingué el Premi Nacional de Traducció de la Institució de les Lletres Catalanes, 1991-1993, per *Una història de dues ciutats*, de Charles Dickens (Barcelona: Edhasa, 1991).

78. Joan Josep Isern (1950), crític literari.

79. «Cursa d'obstacles». *Avui* (6 febrer 1997). A propòsit de la publicació de: Robert Waller. *Puerto Vallarta*. Traducció de Jordi Arbonès. Barcelona: Columna, 1996.

80. Xavier PERICAY; Ferran TOUTAIN. *El malentès del noucentisme. Traducció i plagi a la prosa catalana moderna*. Barcelona: Proa, 1996.

pells roges), que, per manca d'uns fonaments sòlids, es veuen obligats a caure en esquematitzacions, simplificacions, contradiccions i afirmacions fal·laces, això per no esmentar la pobresa de la bibliografia (per exemple, no hi figura un llibre tan important com ho és *Llengua de tribu i llengua de polis*, de Joaquim Mallafrè,⁸¹ ni el famós i indispensable *After Babel*, de George Steiner).⁸² Com que no he llegit tot el llibre, sinó tan sols les pàgines que es refereixen a les traduccions, no puc dir res sobre les altres parts, però si ens centrem, doncs, en el criteri que defensen respecte a la traducció, només cal agafar el que diuen (quan posen com a exemple del que ha de ser una bona traducció) sobre la de Joan Sales d'*Els germans Karamàzov*:⁸³ «...no té cap mania a l'hora d'utilitzar tots els castellanismes, vulgarismes i paraules posades sota sospita per la normativa que ell considera imprescindible per donar versemblança al text.» I remarquen els mots: cuidar, guapo, despedir, curar (en el sentit de guarir), calbo, tonteta, desterro, fulana, pròxim (en el sentit de proïsme), xoriço, desitjos, birlar, cego, calderilla, quarto, xistós, etc. Ara, el que aquests senyors no veuen és que, si un traductor adopta aquest «model de llengua» el que fa és una transposició geogràfica: en fer parlar els personatges russos amb l'argot degradat del català de Barcelona, automàticament els converteix en ciutadans de la nostra capital! Això és talment el que passa amb una traducció del conte de Hemingway «The Killers», feta per l'escriptor argentí Ricardo Piglia, que fa parlar els personatges amb el castellà de Buenos Aires, si bé conserven els noms ianquis, de tal manera que en comptes de gàngsters de Nova York, són pistolers «porteños».

Fins ara, que jo sàpiga, només ha aparegut un article de Francesc Parcerisas («Josep Pla i l'artifici literari», *Quadern/El País*),⁸⁴ que va merèixer una resposta irada de Toutain («L'artifici i l'engany», al mateix diari),⁸⁵ que surt amb un estirabot.

Jo crec que, darrera d'aquesta campanya per imposar el català *light*, amb la idea que així la gent llegirà en català (ja sabem el que va passar amb el *Diari de Barcelona* de la darrera època), s'hi amaga una actitud ideològica: curiosament els escriptors/traductors que queden més malparats som tots independentistes. I t'asseguro que porten molt mala bava. Per exemple, a mi en una editorial com Proa em tenen a la llista negra. Des que hi ha l'Oriol Izquierdo⁸⁶ com a director literari no m'han encarregat mai més cap traducció, perquè aquest minyó es fa ressò del que diuen aquest ideòlegs (si bé ell a mi em dóna tota mena d'excuses): que el meu «model de llengua» és arcaïtzant i que pedroleja, etc. I el que pretenen amb aquests atacs és que se'm tanquin totes les portes de les editorials catalanes.

81. Joaquim MALLAFRÈ. *Llengua de tribu i llengua de polis: bases d'una traducció literària*. Barcelona: Quaderns Crema, 1991.

82. George STEINER. *After Babel. Aspects of Language and Translation*. Nova York: Oxford University Press, 1975.

83. Fiodor DOSTOIEVSKI. *Els germans Karamazov*. Traducció de Joan Sales. Barcelona: Club Editor, 1961.

84. *El País* (6 març 1997).

85. *El País* (13 març 1997).

86. Oriol Izquierdo (1963), crític literari, director literari de Proa de 1987 a 1998.

Ara que s'enceta una campanya en pro d'un nou estatut social de la llengua catalana, considero que també caldria sortir al pas d'aquesta genteta, perquè considero que, al marge dels atacs personals, atempten contra la nostra llengua, prou malmenada ja, amb la intenció de convertir la llengua literària en patuès infecte, com ha passat amb la llengua gallega.

M'agradaria que em contentessis què en penses de tot això, ja que tu continues defensant el que cal defensar en aquest terreny. A mi em sembla que cal que surtin els crítics, professors, escriptors, personalment i/o per conducte de les associacions respectives, a contrarestar aquesta campanya que jo en dic «terrorista» contra la dignitat de la llengua i la llibertat de creació de l'artista.

Rep una cordial abraçada

Jordi ARBONÈS
[Carta mecanoscrita]

25

Barcelona, 1 de maig de 1997

Estimat amic,

He trigat massa a respondre't i no voldria que ho consideressis desinterès o desatenció. Una feina toca l'altra i només puc posar-me a fer-ne d'altres els caps de setmana. Però sovint tinc endarrerit un encàrrec sorgit de trascantó o bé els articles a terme fix. O bé encara la preparació d'una conferència o de la presentació d'un llibre, actes que es prodiguen, tot i que hi assisteixi tan poca (però selecta!) gent. Algunes reunions familiars, amb fills i néts, obligades i agradables, però dolçament pertorbadores del treball, també m'ocupen algun temps. I encara que continuo amb el costum de tota la vida d'anar a dormir a les petites, ara ja fa temps que de llegir-hi ho puc fer, però no tinc gaire esma de posar-me a la màquina. D'altra banda, la Pilar, que no em té en tot el dia (de vegades ni a dinar) necessita companyia, almenys al vespre, i ens la fem tot mirant la televisió, jo de cua d'ull repasant la premsa i alguns llibres que van arribant. No està gens bé, sobretot per la pèrdua avançada de la visió, fet que no li permet fer gairebé res i li fa tenir ajuda tot el dia. A part que té setanta-quatre anys (i jo en faré pel juliol setanta-sis).

Vaig lamentar molt que en Joan Isern es posés d'aquella manera. El Secretariat Permanent de les «Festes Fabra»⁸⁷ li vam encarregar el llibre dels vint-i-cinc anys,⁸⁸ juntament amb la Susanna Àlvarez (que va fer la bibliografia meua per al llibre de l'Agustí Pons).⁸⁹ Tots dos treballen o ho feien al Departament de Cultura. La coneixença amb ell em va venir del meu fill, de quan em van fer aquell homenatge amb

87. Integrat per Josep Ibáñez Senserrich, Oriol Panyella i Joan Triadú.

88. Susanna ÀLVAREZ i RODOLÉS; Joan Josep ISERN. *25 anys de Festes Fabra*. Barcelona: Proa, 1996.

89. Agustí PONS. *Joan Triadú, l'impuls obstinat*. Barcelona: Pòrtic, 1994, p. 241-282; la bibliografia és inclosa també a la *Miscel·lània Joan Triadú*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 9-91.

motiu dels setanta anys. Des del principi, ell se'n va ocupar molt i em va demostrar que m'apreciava i que se sentia implicat en la meua línia d'actuació. Amb el meu fill han estat molt amics i em penso que ho són, de família a família. A més, em van portar els seus dos nois, que ja són universitaris en camí, a fer el batxillerat i el COU a Thau. Un dia a casa em va explicar que els seus orígens eren, com els meus, de treballadors manuals i que ell mateix en partia i s'ho havia hagut de fer tot. Les seves crítiques a l'*Avui* m'havien semblat correctes, com qualsevol altra. Només en vaig llegir una que era una rebentada, dedicada a *Mossèn Tronxo*.⁹⁰ No en recordo cap més.

No sols vaig doldre'm, doncs, de la crítica, tan violenta i tan injusta, que et va dedicar a tu, sinó que no m'ho esperava. Pel fons i per la forma. No entenc què li va passar. Deu formar part del *non-sense* amb el qual ens movem en tot el que es refereix al català. Cada dia se'n sap una de nova. La contradicció és permanent. I la incongruència. De poc et pots confiar si es tracta de tot allò que nosaltres teníem per bo (i ho era), com la fidelitat a la llengua, com el respecte a la normativa, que era sagrat, com la veneració als mestres, als *bons* escriptors, com el coneixement de la gramàtica, malgrat que hi hagués excessos en el rigor i casos aïllats d'indisciplina, de tendències disgregadores. Però res que s'assembla a les situacions que patim.

Tu mateix em dones un exemple en esmentar el cas de Joan Sales traduint, del francès, Dostoievski. Un home, en Sales, que era un patriota de cap a peus, professor de català del temps de Fabra i de gran cultura. Tanmateix, va aconseguir que Mercè Rodoreda admetés alguns castellanismes (*acera*, posem per cas) a *La plaça del Diamant*, com em va explicar enrabada ella mateixa. Que en som de complicats!

Sobre la Proa et diré que temps endarrera en Jordi Carbonell⁹¹ i jo vam demanar i tenir una reunió amb els directius, pels «criteris» lingüístics de la traducció de la novel·la *Lleó l'Africà*⁹² i vam rebre seguretats en el sentit que no es tractava d'un propòsit d'atemptar contra la normativa. Però per un altre costat i des de ben amunt, han vingut disposicions de la Filològica que són encara més preocupants. Ja deus haver llegit, en la mateixa línia, les queixes que hi ha sobre el diccionari de l'Institut⁹³ per la desorientació que comporta el seu to de no-autoritat, la seva permissivitat. Així els correctors ja no saben què fer, ni els professors.

La situació és molt complexa, perquè el «mal» no és d'uns quants ni d'un llibre o dos (que no he llegit) sinó de l'actitud «científica» que han adoptat en general els filòlegs i darrera d'ells els «assessors lingüístics» dels mitjans de comunicació. Els conceptes pels quals nosaltres ens movíem sembla que no tinguin ja cap sentit. Potser havia de passar així en estendre's l'ús públic de la llengua, parlada i escrita, en proporcions sense precedents i sense prou preparació.

90. «Mossèn Tronxo com a símptoma». *Avui* (25 agost 1990). A propòsit de la publicació de: Josep M. Ballarín. *Mossèn Tronxo*. Barcelona: Club Editor, 1989.

91. Jordi Carbonell (1924), filòleg i polític.

92. Amin MAALOUF. *Lleó l'Africà*. Traducció de Xavier Lloveras. Barcelona: Proa, 1997.

93. Institut d'Estudis Catalans. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona / Palma de Mallorca / València: Edicions 62 / Editorial Moll / Edicions 3 i 4 / Enciclopèdia Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

Crec que polemitzar és inútil, sobretot perquè és el que volen alguns, per poder sortir encara més al diari. Són gent mal educada i agressiva. N'hi ha que tenen una tarannà més moderat, però només s'hi pot discutir particularment. És el que crec que hauries de fer quan véns, amb els directius de les editorials, com la Proa. Estic disposat a acompanyar-t'hi si et sembla bé. Crec que caldria fer-ho amb en Joan Isern, una persona de qui fins ara només he rebut suport desinteressat i adhesió a la meua persona, i estic disposat a concertar una entrevista amb ell si tu hi estaves d'acord. Sou dos amics meus que mai no haurien d'haver-se trobat, per culpa d'un d'ells, és clar, en aquesta situació. No he tingut ocasió d'expressar-li el meu disgust pel seu article i l'estupor amb què em va deixar, però ho faré si ve el cas, sols o en presència teva.

Cordialment teu

Joan TRIADÚ

P.S. Suposo que vas llegir a l'*Avui* la carta d'una persona de «la zona lingüística anglesa» que defensava els teus criteris.⁹⁴

[Carta mecanoscrita. La postdata, manuscrita]

26

Bernal, 22 de juny de 1997

Estimat amic,

Ja veus que tampoc jo no he estat massa atent a respondre't de seguida, com es mereixia la teua carta solidària.

D'altra banda, volia agrair-te, també, l'oferiment que em fas d'acompanyar-me, si calgués, a parlar amb els directius de Proa, així com a concretar una entrevista amb l'Isern.

Però no, amic Joan: quant a Proa, no penso fer cap pas per aconseguir traduccions de part seva. Has de pensar que, tot i el concepte que tenen de les meves traduccions, van tenir la barra de reeditar, per exemple, *L'amant de lady Chatterley*,⁹⁵ *Washington Square*⁹⁶ i *Clea*,⁹⁷ sense demanar-me'n permís ni signar contracte. Només després de la intermediació de l'AELC,⁹⁸ em van enviar els contractes corresponents. I respecte al senyor Isern, no tinc cap interès a veure'l: una persona capaç d'injuriar de la manera que ho va fer —gratuitament i sense tenir cap motiu vàlid, ja que no ens coneixem de res i, per tant, no li he pogut fer cap mal— no mereix que li dediqui ni un pensament.

Una molt afectuosa salutació per a la Pilar i rep una cordial abraçada del teu

Jordi ARBONÈS

[Carta mecanoscrita]

94. Carta no localitzada.

95. D.H. LAWRENCE. *L'amant de lady Chatterley*. Barcelona: Proa, 1995.

96. Henry JAMES. *Washington Square*. Barcelona: Proa, 1995.

97. Lawrence DURRELL. *Clea*. Barcelona: Proa, 1995.

98. Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, fundada el 1977.